

Arbejdernes ansigter lyser af fagstolt-hed og optimisme: »At den samme proces foregår under kapitalismens menneskeødelæggende former er udeladt eller placeret i synsfeltets baggrund.« Uden brug af den slags floromvundne vurderinger kommer Poul Pedersen frem til det helt centrale: skønt billederne er taget i en nedgangsperiode, lyser de af optimisme og arbejds-glæde. »Og denne optimisme, glæde, ukuelighed skal vi tage med de samme forbehold, de er ligeså meget udtryk for billedmageren Fredslunds holdning og livsopfattelse.« Lige præcis. I mange af billederne fornemmer man, at Fredslund Andersen var i god kontakt med den, han fotograferede. Hans livsglæde smitter af på billederne.

Men nok om bogens få tekstsider. Det vigtigste er billederne, og genopdagelsen af dem er noget af et scoop for den århusianske lokalhistorie. Man kommer rundt på mange forskellige arbejdspladser: først landbruget, derefter havnen, byggepladser, slagterier. Der vises kvinder på fabrik, syersker og skræddere, handels- og kontorarbejdere. Nogle af billederne er rene opstillinger, som de danske lokalhistoriske arkiver er så velforsynede med, men de fleste viser arbejdssituationer. Og dokumentation af den slags kan man aldrig få nok af. Det svækker til tider, at Fredslund Andersen havde en tilbøjelighed til at arrangere situationer, men på den anden side er fotografierne velkomponerede, og der er mange fine detaljer.

Bogen er forsynet med uddrag af erindringer fra Århus. Mange af dem kaster et lys over billederne og er med til at udbygge den historie, de fortæller, mens andre derimod virker lidt malplacerede. Alt i alt er det en gedigen og smuk udgivelse, der yder de udvalgte Fredslund Andersen-billeder fuld retfærdighed.

Carl Erik Andresen

Hans Palle Lohmann: *Dansk Folkefællesskab 1936-42. En fascistisk, nationalistisk og idealistisk bevægelse.* (Odense Universitetsforlag, 1984). 104 s.

Bogen behandler et af de nazistiske minipartier, der dannedes ved afspaltning fra DNSAP. Dansk Folkefællesskab oprettedes i 1936 af Anders Malling og Johs. Sørensen og udgav en ugeavis med samme navn. Dette blad og det bevarede partiarkiv har været undersøgelsens kildegrundlag.

Da partiet kun fik nogle få hundrede medlemmer og ikke formåede at gøre sig politisk gældende, blev dets historie ret begivenhedsløs. Vigtigst var dets forskellige mislykkede forsøg på at opnå et samarbejde med andre antiparlamentariske grupper, dets deltagelse i Danmarks-kredsen i 1940 og det nye brud, der indtraf i 1939-40, da den agitoriske hovedkraft Anders Malling blev afsat som fører og forlod partiet.

Det er derfor rimeligt, at forfatteren har lagt vægt på at udrede partiets ideologiske og politiske ståsted. Denne analyse ville imidlertid have vundet ved en strammere systematik, især da der forekommer en mangfoldighed af sammenligninger med både sam- og nutidige partier. I passende vag beskrivelse kan man finde ligheder og forskelle, som man vil. Navnlig savnes en sammenligning med DNSAP belyst ved tilsvarende materiale. Dansk Folkefællesskab var f.eks. ikke ene om at tage anstand over for »krystalnatten« i november 1938, der var iscenesat som spontan aktion og officielt hverken støttedes af parti eller stat i Tyskland. Indtil Malling forlod partiet i 1939, ser det efter det foreliggende ud til, at Dansk Folkefællesskab nok har villet markere en forskel fra DNSAP og ligesom dette en national attitude i forhold til Tyskland, men dog holdt fast ved sin nazistiske identitet. Derefter tegner sig et billede

af en borgerlig, antiparlamentarisk genrejsergruppe uden skarp ideologisk profil.

Noget overraskende virker det derfor, at partiet betegnes som »fascistisk«. Der er hverken ideologisk eller politisk påvist nogen lighed eller forbindelse med den italienske fascisme eller de partier i forskellige lande, som knyttede sig til den. Udgangspunktet var som for DNSAP den tyske nazisme. Det ser ud til, at ordet er brugt som et vagt overbegreb; men det er uegnet som analyseredskab, når det gælder om at karakterisere kredse, der i høj grad var sig forskellen mellem nazistisk og fascistisk ideologi bevidst.

Det forekommer også at være at skyde spurve med kanoner, når Dansk Folkefællesskab uformidlet sættes ind i det almindelige økonomiske, sociale og kulturelle mønster. At det stod særlig stærkt i Thy, forklares med Indre Missions position i denne landsdel, men korresponderer også med, at DNSAP stod påfaldende svagt her, så helhedsbilledet ikke viser nogen nazistisk højborg. Indre Mission kan altså kun forklare, at de få nazistiske Thyboere valgte pastor Malling fremfor Frits Clausen. Heller ikke krisebaggrunden virker velvalgt, al den stund tilslutningen til nazismen i Danmark voksede, som konjunkturerne bedredes.

Trods disse mangler er det alligevel værdifuldt, at bogen har fremlagt en viden om en politisk gruppering, som ikke var helt uvæsentlig og må være interessant som eksempel på et parti, der efterhånden forlod sit nazistiske udgangspunkt.

Henning Poulsen

Franz Wingender: *Krigens lænker. Dansk sydslesvigers dagbog 1939-1944*. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Rosenkilde og Bagger 1984). 211 s., 150 kr.

I 1983 udkom Franz Wingenders selvbiografi »Mit danske liv. Baggrund og grundlag for en tilværelse som dansk i Sydslesvig 1920-1950«. Som en brik til denne skildring foreligger nu Wingenders dagbogsoptegnelser for årene 1939-44 i bogform.

Det er forfatterens militærtjeneste, som her er i focus: først arbejdslejren i Tarp med spade og gevær, herpå efter 2. verdenskrigs udbrud deltagelsen i felttogene mod Frankrig og Rusland. Gennem dagbogsoptegnelserne får læseren en spændende, men også rystende og bevægende skildring af krigens gru oplevet fra de meniges rækker. Man får således et godt indblik i frontsoldatens eller »landsknægtens« (som Wingender betegner sig selv) hverdag som den lille brik i det store ragnarok.

Samtidig skildres også de blandede følelser Wingender som dansksindet sydslesviger nærede ved at deltage i en krig, hvis sag ikke var hans. Det er på denne baggrund, han i slutningen af dagbogen (maj 1944) efter at være blevet hjemsendt som hårdt såret spørger sig selv, om Danmark efter krigen vil tage sit tabte grænseland tilbage, idet han tilføjer: »Det kan da ikke have været forgæves, at vi opfyldte vor tunge pligt overfor herbergsstaten for at bevare retten til vor hjemstavn og til at leve som danske«.

Som bekendt lå grænsen imidlertid fast, men ved sin indsats var Wingender og hans ligesindede med til at sikre, at de dansksindede sydslesvigere kunne overleve som nationalt mindretal i det 3. rige og hermed også, at der var noget at bygge videre på efter 1945. Et plus ved bogen er i øvrigt de mange gode illustrationer i form af samtidige fotografier og tegninger, som ledsager forfatterens optegnelser.

Henrik Becker-Christensen